

«ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ԵՄ»

Հայ-Ռուսական համալսարանի
ժողովության գծով պրոռեկտոր
փ.գ.դ., պրոֆեսոր
Պ. Ս. Ավետիսյան

2020թ.

ԿԱՐԾԻՔ

Արմինե Էդվարդի Մեծլուսյանի «Կառավարչական հաշվառման հիմնախնդիրները կազմակերպությունների ներքին վերահսկողության համակարգում (Հայաստանի Հանրապետության ագրոպարենային ոլորտի նյութերով)» թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ, ներկայացված Ը.00.03 – «Ֆինանսներ, հաշվապահական հաշվառում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար:

Ատենախոսությունը քննարկվել է Հայ-Ռուսական համալսարանի «Էկոնոմիկայի և ֆինանսների» ու «Տնտեսագիտության տեսության և անցումային շրջանի տնտեսության հիմնախնդիրների» ամբիոնների 2020 թվականի հոկտեմբերի 06-ի համատեղ նիստում (արձանագրություն թիվ 12-20):

Մասնակցում էին՝

Մանդրյան Էդվարդ Մարտինի՝ տնտեսագիտ. դոկտոր, պրոֆ., Ներսեսյան Կարեն Վասիլիի՝ տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, Ոսկանյան Մարիամ Համբարձումի՝ տնտեսագիտ. դոկտոր, դոցենտ, «Էկոնոմիկայի և ֆինանսների» ամբիոնի վարիչ, Չախտյան Էլիզա Միքայելի՝ տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, Կարապետյան Էդգար Գագիկի՝ տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, Սահակյան Դավիթ Ալբերտի՝ ֆ.-մ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ, Իսկանդարյան Դավիթ Սամվելի՝ տնտեսագիտ. թեկնածու, ավագ դասախոս, Թամազյան Արմեն Լիպարիտի՝ ավագ դասախոս, Պետրոսյան Իրինա Բորիսի՝ տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, «Տնտեսագիտության տեսության և անցումային շրջանի տնտեսության հիմնախնդիրների» ամբիոնի վարիչ, Ավետիսյան Անի Գրիգորի՝ տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, Տիգրանյան Վարսիկ Իշխանի, տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, Մնացականյան Լիդա Արմենի՝ ավագ դասախոս, Հակոբյան Էսթեր Աշոտի՝ տնտեսագիտ. թեկնածու, ավագ դասախոս, Հակոբյան Արմինե Արզումանի՝ ավագ դասախոս, Ավետիսյան Լարիսա Աշոտի՝ տնտեսագիտ. թեկնածու, ավագ դասախոս, Աղաջանյան Արմինե Վլադիմիրի՝ տնտեսագիտ. թեկնածու, դոցենտ, Գալստյան Անի

Համլետի՝ դասախոս, Նաշիկյան Լիլիա Աշոտի՝ դասախոս, Սարգսյան Լիլիթ Կարենի՝ դասախոս:

ՄՏԵՆԱՆՈՍՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՅԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կառավարչական հաշվառման բարելավման գործընթացը հանգում է հաշվապահության գործառույթների և ներքին վերահսկողության փոխառնչություններին: Ներկայումս կազմակերպությունների տնտեսական գործունեության արդյունքների հաշվետվողականությանը լրացուցիչ պահանջներ են առաջադրվում, որն էլ ներքին վերահսկողության համակարգում կառավարչական հաշվառման բարելավման խնդիրներ է առաջացնում: Բացի այդ, կառավարչական հաշվառման համակարգում ներքին վերահսկողության գործիքակազմի բարելավման գործընթացները կարող են ընթանալ ոչ միայն ներտնտեսական մակարդակում, այլև կազմակերպությունների ներխմբային շրջանակում՝ հոլդինգներում, որոնք իրենց տիպային դրսևորումներն են ներկայացնում ագրոպարենային համակարգում:

Ագրոպարենային համակարգի կազմակերպությունները հաճախ հանդես են գալիս արտադրության շղթայական փոխկապակցվածությամբ և անհրաժեշտություն է առաջանում գնահատելու յուրաքանչյուր արտադրական օղակի ներդրումն այդ շղթայում ձևավորվող ֆինանսական արդյունքներում՝ վերահսկողության թիրախային ուղղությունները բացահայտելու և արդյունավետ կառավարչական որոշումներ կայացնելու համար: Հետևաբար, կարևորվում է կառավարչական հաշվառման միջոցով ֆինանսական և ոչ ֆինանսական տեղեկատվական հոսքերի համակարգումն ու արժևորումը, տնտեսվարման ոչ արդյունավետ օղակների բացահայտումը, ինչպես նաև պատասխանատվության կենտրոնների և կոնկրետ շահառուների միջև հետադարձ կապի սահմանումը:

Ավելին, կառավարչական հաշվառումն ընդլայնում է նաև հաշվետվողականությունը և դրա բնույթը, քանի որ որոշումներ կայացնելիս կազմակերպությունների տնտեսական գործունեության տեղեկատվության թե՛ ներքին, և թե՛ արտաքին օգտագործողները պահանջում են ոչ միայն ֆինանսական, այլև ոչ ֆինանսական տեղեկատվությունն արտացոլող ցուցանիշներ, նրանց հետաքրքրում է կազմակերպության գործունեության ինչպես ֆինանսական կողմը, այնպես էլ դրա շուրջ ձևավորվող ձեռնարկատիրական համրավը:

Սակայն տեսության մեջ և գործնականում ոչ մի հայազգի գիտնական հանգամանորեն չի անդրադարձել կազմակերպությունների գործունեության ոչ ֆինանսական տեղեկատվության կառավարչական հաշվառման խնդիրներին, առավել ևս այդ ցուցանիշների արձանագրմանը, համակարգմանը և հաշվառմանը հաշվապահական հաշիվներով: Իսկ այդ հիմնախնդիրների լուծումները մեծապես կարող են նպաստել ներքին վերահսկողության արդյունավետության բարձրացմանը: Անհրաժեշտություն է առաջանում ձևավորելու կառավարչական հաշվառման հաշվետվողականության համակարգ, որն առնչվում է սոցիալական գործարարության, բնապահպանական գործունեության, կորպորատիվ շահերի բավարարվածության, աշխատողների իրավունքների և առողջության պաշտպանության ոլորտների հետ:

Վերոհիշյալ հարցադրումների քննարկմանն ու որոշակի առաջարկությունների մշակմանն է նվիրված «Ֆինանսներ, հաշվապահական հաշվառում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար ներկայացված Արմինե Մեծլումյանի ատենախոսությունը: Ներկայացված հիմնախնդիրներով էլ պայմանավորված է թեմայի ընտրությունն ու արդիականությունը:

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ ԵՎ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Նպատակ է դրվել հետազոտել ՀՀ ագրոպարենային ոլորտում գործող կազմակերպությունների տնտեսական գործունեության արդյունքների կառավարչական հաշվառման հիմնախնդիրները և մշակել ու ներկայացնել մոտեցումներ՝ ներքին վերահսկողության բարելավման ու կառավարչական արդյունավետ որոշումների կայացման համար:

Ելնելով թեմայի նպատակից՝ ատենախոսությունում առաջադրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները.

- ուսումնասիրել և վերլուծել կառավարչական հաշվառման տեսամեթոդական հիմքերը և գործառույթների շրջանակը ՀՀ ագրոպարենային համակարգի կազմակերպություններում,
- հետազոտել ոչ ֆինանսական տեղեկատվության կառավարչական հաշվետվողականության միջազգային փորձը և ժամանակակից մոտեցումները,
- բացահայտել և հիմնավորել կառավարչական հաշվառման վերահսկողական գործառույթների ընդլայնման թիրախային ուղղությունները,

- մշակել ներտնտեսական կառավարչական հաշվառման մոտեցում, որի օգնությամբ բարելավել նախահաշվային ու փաստացի ցուցանիշների շեղումների վերահսկողությունը,
- մշակել և ներկայացնել փոխկապակցված կազմակերպություններում կառավարչական ներխմբային հաշվառման մոտեցում, որի օգնությամբ բարելավել ֆինանսական արդյունքների վերահսկողությունը,
- մշակել, ներկայացնել և հիմնավորել կազմակերպությունների գործունեության ոչ ֆինանսական տեղեկատվության կառավարչական հաշվառման և հաշվետվողականության մոտեցումը:

ԱՇԽԱՏՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ՆՈՐՈՒՅԹԸ

Ատենախոսության մեջ առաջադրված խնդիրների լուծման նպատակով իրականացված վերլուծությունների ու հետազոտությունների արդյունքում ստացվել են տեսական և գործնական նշանակություն ունեցող մի շարք արդյունքներ, որոնցից, ըստ հեղինակի, գիտական նորույթն է ներքին վերահսկողության բարելավման նպատակով կառավարչական հաշվառման մոտեցումների մշակումն ու ներկայացումը: Մասնավորապես.

- մշակվել է կառավարչական հաշվառման մոտեցում՝ հիմնված ներտնտեսական պատասխանատվության կենտրոններում ծախսումների գնահատման, վերլուծության և համապատասխան հաշիվների ու հաշվետվությունների ցուցանիշների կիրառության վրա, նպատակ ունենալով բարելավել նախահաշվային ու փաստացի ցուցանիշների շեղումների հաշվառումն ու վերահսկողությունը,
- տեսական և գործնական տեսանկյուններից հիմնավորվել է փոխկապակցված կազմակերպություններում կառավարչական ներխմբային հաշվառման մոտեցում՝ յուրաքանչյուր կազմակերպություն դիտարկելով որպես եկամուտների ձևավորման առանձին պատասխանատվության կենտրոն, որն ուղղված է խմբի ֆինանսական արդյունքների վերահսկողության բարելավմանը,
- մշակվել և առաջարկվել է կազմակերպությունների գործունեության ոչ ֆինանսական արդյունքների կառավարչական հաշվառման մոտեցում՝ ուղղված ոչ ֆինանսական հաշվետվությունների դերի բարձրացմանը և ներքին վերահսկողության տեղեկատվական ապահովվածության բարելավմանը:

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հետազոտության արդյունքները, կատարված առաջարկությունները, մշակված մոտեցումները և մեթոդները կարող են գործնական կիրառություն գտնել ՀՀ ագրոպարենային ոլորտում իրականացվող կառավարչական հաշվառման գործառնություններում՝ նպաստելով կազմակերպությունների ներքին վերահսկողության գործիքակազմի բարելավմանը, ֆինանսական և ոչ ֆինանսական տեղեկատվական հոսքերի ձևավորման գործընթացի արդյունավետության գնահատմանը, տնտեսական գործունեության մրցակցային ոլորտում կառավարչական որոշումների բարելավմանը: Դրանք կարող են տեղեկատվական նյութ հանդիսանալ տնտեսագետ-հետազոտողների համար, ովքեր զբաղվում են տվյալ հիմնախնդիրների ուսումնասիրություններով:

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԾԱՎԱԼԸ ԵՎ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից, եզրակացությունից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածներից: Ատենախոսության տեքստը շարադրված է 145 էջի վրա՝ ներառյալ օգտագործված գրականության ցանկը, պարունակում է 20 աղյուսակ և 18 գծապատկեր:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածությունում հիմնավորվել է թեմայի արդիականությունը, սահմանվել են հետազոտության նպատակը և խնդիրները, ներկայացվել են հետազոտության օբյեկտը և առարկան, տեսամեթոդական և տեղեկատվական հիմքերը, հետազոտության գիտական նորույթը և ստացված արդյունքների գիտագործնական նշանակությունը:

Ատենախոսության առաջին՝ «Ագրոպարենային համակարգի կազմակերպություններում կառավարչական հաշվառման տեսամեթոդական հիմքերը» գլխում կատարվել է ՀՀ ագրոպարենային համակարգում կառավարչական հաշվառման զարգացման վերլուծություն, ուսումնասիրվել է կառավարչական հաշվառման գործառնությունների շրջանակը ագրոպարենային համակարգի կազմակերպություններում, ինչպես նաև ոչ ֆինանսական տեղեկատվության կառավարչական հաշվետվողականության միջազգային փորձը և ժամանակակից մոտեցումները:

Ատենախոսության երկրորդ՝ «Կառավարչական հաշվառման և ներքին վերահսկողության փոխառնչությունը» գլխում բացահայտվել են կառավարչական

հաշվառման համակարգում ներքին վերահսկողության կարգավորման հիմնախնդիրները, հիմնավորվել են կառավարչական հաշվառման վերահսկողական գործառնությունների ընդլայնման թիրախային ուղղությունները: Այս գլխում ներկայացվել են կառավարչական հաշվառման գործառնությունները կազմակերպությունների ներքին վերահսկողության համակարգում՝ թիրախավորելով դրանք հետևյալ ուղղություններով.

- ծախսային հոսքերի կառավարչական հաշվառման և ֆինանսական արդյունքների վերահսկողության բարելավումը ներտնտեսական՝ ըստ պատասխանատվության առանձին կենտրոնների, և ներխմբային ֆինանսատնտեսական շահեր հետապնդող կազմակերպություններում,
- ոչ ֆինանսական տեղեկատվության բացահայտումը, հավաքագրումը, մշակումը և հաշվառումը՝ կարևորելով կառավարչական հաշվետվողականության դերը կազմակերպությունների ներքին վերահսկողության համակարգում:

Ատենախոսության երրորդ՝ «Կառավարչական հաշվառման և ներքին վերահսկողության բարելավման ուղիները» գլխում ներքին վերահսկողության բարելավման նպատակով մշակվել, հիմնավորվել և ներկայացվել են կառավարչական հաշվառման նոր մոտեցումներ: Ուսումնասիրվել, արձանագրվել և հաշվառման են ենթարկվել մեկ կազմակերպության ներտնտեսական պատասխանատվության կենտրոններում նախահաշվային ծախսումներից փաստացի ծախսումների շեղումները և որոշվել է, թե շեղման ո՞ր բաժնեմասի համար է պատասխանատու տվյալ կենտրոնը: Ներքին վերահսկողության իրագործման արդյունավետության առումով տեղեկատվական նման հոսքերը չափազանց կարևոր են, քանի որ դրանցով հնարավորություն է ստեղծվում պարզելու ոչ միայն ձևավորված շեղումների վրա ազդող քանակական և որակական գործոնների չափը, այլև մեղավորներին, և բացահայտելու վերահսկողության թիրախային ուղղությունները:

Ատենախոսության երրորդ գլխում փոխկապակցված կազմակերպությունների ներխմբային վաճառքի գործարքները ներկայացվել են տրանսֆերային և շուկայական գնագոյացմամբ, ինչի արդյունքում բացահայտվել են նախանշված ֆինանսական արդյունքներից շեղումները, որոնք կարևոր տեղեկատվություն կարող են ապահովել ագրոպարենային հողի ներսում արդյունավետ վերահսկողության իրականացման համար: Միաժամանակ, մշակվել և առաջարկվել է կազմակերպությունների գործունեության ոչ ֆինանսական արդյունքների կառավարչական հաշվառման մոտեցում՝

ուղղված ոչ ֆինանսական հաշվետվությունների դերի բարձրացմանը և ներքին վերահսկողության տեղեկատվական ապահովվածության բարելավմանը: Հաշվառման է ենթարկվել կազմակերպությունների գործունեությանը վերաբերող ոչ ֆինանսական այնպիսի տեղեկատվություն, որն առնչվում է սոցիալական գործարարության, բնապահպանական գործունեության, կորպորատիվ շահերի բավարարվածության, աշխատողների իրավունքների պաշտպանության ոլորտների հետ:

ԴԻՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Ատենախոսությունում առկա են մի շարք թերություններ, որոնց մեջ կարևորում ենք առանձնացնել հետևյալները՝

1. Ենթագլուխ 1.1-ը վերնագրված է «Ագրոպարենային համակարգում կառավարչական հաշվառման զարգացման վերլուծությունը»: Ըստ էության ենթագլխում ներկայացված նյութի բովանդակությունը չի համապատասխանում դրա վերնագրին: Այստեղ ներկայացված են կառավարչական հաշվառման ընդհանուր զարգացման միտումները, վիճակագրական տվյալներ ՀՀ ագրոպարենային ոլորտի վերաբերյալ, սակայն բացակայում է կառավարչական հաշվառման վերլուծությունը ագրոպարենային ոլորտում:
2. Աշխատանքում ներկայացված հաշվապահական թղթակցությունները չեն համապատասխանում ՀՀ գործող հաշվապահական հաշվառման հաշիվների պլանի 8-րդ դասի ծախսումների դասակարգմանը:
3. Աշխատանքում ներկայացված 3-րդ նորույթում նշված է, որ մշակված է կառավարչական հաշվառման մոտեցում՝ ուղղված ոչ ֆինանսական հաշվետվությունների դերի բարձրացմանը: Կառավարչական նոր մոտեցումը որպես գիտական նորույթ պարզաբանված չէ:
4. 2.1.1 «Կառավարչական հաշվառման և ներքին վերահսկողության փոխառնչությունը» գծապատկերը (էջ 51) հեղինակի կողմից ներկայացված պարզագույն կապ է և անհասկանալի է դրա զետեղումը հետազոտական աշխատանքում:

5. Հետազոտությունների արդյունքների գիտագործնական և կիրառական արդյունքների փաստացի կիրառում չի եղել:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

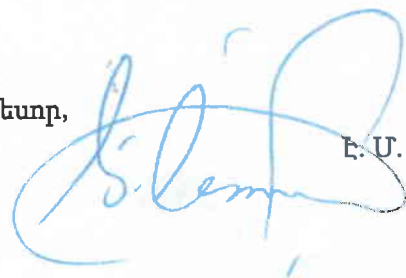
Նշված դիտողությունները ընդհանուր առմամբ չեն նվազեցնում հետազոտության արդյունքների տեսական և կիրառական նշանակությունը:

Արմինե Էդվարդի Մեծլույսյանի «Կառավարչական հաշվառման հիմնախնդիրները կազմակերպությունների ներքին վերահսկողության համակարգում (Հայաստանի Հանրապետության ագրոպարենային ոլորտի նյութերով)» թեմայով թեկնածուական ատենախոսությունը ինքնուրույն և ամբողջական հետազոտություն է:

Հետազոտության հիմնական արդյունքները հրապարակվել են 9 գիտական հոդվածներում: Ատենախոսության սեղմագիրը համապատասխանում է ուսումնասիրության բովանդակությանը և արտացոլում է աշխատանքի կարևոր դրույթներն ու արդյունքները:

Այսպիսով, Արմինե Էդվարդի Մեծլույսյանի «Կառավարչական հաշվառման հիմնախնդիրները կազմակերպությունների ներքին վերահսկողության համակարգում (Հայաստանի Հանրապետության ագրոպարենային ոլորտի նյութերով)» թեմայով թեկնածուական ատենախոսությունը համապատասխանում է ՀՀ «Գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի» 6-րդ և 7-րդ կետերին, ինչպես նաև ՀՀ ԲՈԿ-ի կողմից թեկնածուական ատենախոսություններին ներկայացվող պահանջներին, իսկ հեղինակն արժանի է տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը՝ ներկայացված Ը.00.03 - «Ֆինանսներ, հաշվապահական հաշվառում» մասնագիտությամբ:

Նիստի նախագահ՝
Հայ-Ռուսական համալսարանի
«Էկոնոմիկայի և ֆինանսների» ամբիոնի պրոֆեսոր,
տնտ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր՝

Է. Մ. Սանդոյան

Հայ-Ռուսական համալսարանի
«Էկոնոմիկայի և ֆինանսների» ամբիոնի վարիչ,
տնտ. գիտ. դոկտոր, դոցենտ

Մ. Հ. Ոսկանյան

Հայ-Ռուսական համալսարանի
«Տնտեսագիտության տեսության
և անցումային շրջանի տնտեսության հիմնախնդիրների»
ամբիոնի վարիչ, տնտ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ

Ի. Բ. Պետրոսյան

Հայ-Ռուսական համալսարանի
«Էկոնոմիկայի և ֆինանսների»
ամբիոնի դոցենտ, տնտ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ

Վ. Վ. Ներսիսյան

Հայ-Ռուսական համալսարանի
«Էկոնոմիկայի և ֆինանսների»
ամբիոնի դոցենտ, տնտ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ

Հ. Հ. Հանիսյան

Հայ-Ռուսական համալսարանի
գիտական քարտուղար,
բան. գիտ. թեկնածու

Ռ. Ս. Կասարյան